


Latin İmparatorluğu Döneminde Venedik'in Vasallık Politikası (1204-1261)

Vassalage Policy of Venice in the Era of Latin Empire (1204-1261)

Hüseyin Ömer ÖZDEMİR 



Sorumlu Yazar/Corresponding Author

Dr. Hüseyin Ömer ÖZDEMİR

ORCID: [0000-0002-0521-8987](https://orcid.org/0000-0002-0521-8987)

e-mail: tarhcomer@gmail.com

Başvuru/Submitted: 20.08.2023

Kabul/Accepted: 05.10.2023

Atf: Özdemir, Hüseyin Ömer, "Latin İmparatorluğu Döneminde Venedik'in Vasallık Politikası (1204-1261)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (Aralık 2023): 615-629.

Citation: Özdemir, Hüseyin Ömer, "Vassalage Policy of Venice in the Era of Latin Empire (1204-1261)", *Ortaçağ Araştırmaları Dergisi*, 6/2 (December 2023): 615-629.

Lisans/License:



Öz- Müslümanlar üzerine gerçekleştirilmesi planlanan ancak Ortodoks Bizans İmparatorluğu'nun başkenti Konstantinopolis'te son bulan IV. Haçlı Seferi (1202-1204), Venedik Cumhuriyetine büyük imkanlar sağlamıştır. Zira Haçlılara sağladığı donanma desteği sayesinde seferi başarıya taşıyan güç olarak Venedik müttefiklerinden pek çok ayrıcalık elde etmiştir. Bunun en açık yansıması ise Partio Romaniae'da görülür. Bizans coğrafyasının Haçlılar ve Venedik tarafından paylaşıldığı bu belge ile Cumhuriyet İyon Denizi'nden Konstantinopolis'e kadar uzanan alanda pek çok irili ufaklı ada ve beldeyi ele geçirmiştir. Belirlenen yerler Doğu Akdeniz ticaret yollarının güvenliğini sağlamak adına oldukça stratejik konuma sahiptir. Ancak Venedik gibi bir deniz cumhuriyetinin birbirinden bu kadar uzak beldeleri elde tutması mümkün değildir. Zira bunun için gerekli olan askerî ve malî kaynaklardan yoksundur. Bundan dolayı Cumhuriyet paylaşım antlaşmasında doğrudan hâkimiyet kurmadığı her beldeye vasal atama yoluna gitmiştir. Merkeze bağlı kalacaklarından emin oldukları için Venediklilere öncelik verilse de başka milletlerden idareciler de vasal olarak Venedik'e biat etmişlerdir. Ancak söz konusu coğrafyanın kaotik durumundan ötürü vasallık politikasının beklenen etkiyi yaratmadığı açıkça görülmektedir. Bu makalede, Venedik'in vasal atadığı altı farklı bölge merceğe altına alınmıştır. Taraflar arasındaki antlaşmalar Türkçeye çevrilerek Cumhuriyetin hangi kıstaslar çerçevesinde politikalar ürettiği ve bunların nasıl sonuçlar doğurduğu incelenmiştir.

Anahtar Kelimeler- Venedik, Haçlılar, Latinler, Bizans İmparatorluğu, Vasallık.

Abstract - The Fourth Crusade (1202-1204), which was planned to target Muslims but ended in the capital of Orthodox Byzantium, Constantinople, provided great opportunities to the Venetian Republic. Thanks to the naval support it provided to the Crusaders, Venice, as the driving force behind the successful campaign, gained many privileges from her allies. The most evident reflection of this can be seen in the Partio Romaniae, where the territories of Byzantium were divided between the Crusaders and Venice. Through this document, the republic assumed the ownership of numerous small and large islands and towns in the area that extended from the Ionian Sea to Constantinople. The designated locations held a strategic position to ensure the security of the trade routes in the Eastern Mediterranean. However, it was feasible for a maritime republic like Venice to maintain control over distant territories. It lacked the necessary resources, both in terms of military and finances. Therefore, as a result, the republic followed a policy of appointing vassals to oversee the territories it didn't directly establish control over. Although priority was given to Venetians due to their loyalty, administrators from other nations also became vassals under Venice. Yet, due to the chaotic state of the region in question, it's evident that the vassal policy didn't yield the expected results. This article examines six different regions where Venice appointed vassals. The agreements between the parties were translated into Turkish, and the criteria under which the republic produced policies and how these resulted were examined.

Keywords- Venice, Crusaders, Latins, Byzantine Empire, Vassalage.

| | |
|---------------------------------|---|
| Yayın Tarihi | 26 Aralık 2023 |
| Hakem Sayısı | Ön İnceleme: Bir İç Hakem (Editör-Yayın Kurulu Üyesi) İçerik İncelemesi: Üç Dış Hakem |
| Değerlendirme | Çift Taraflı Kör Hakemlik |
| Benzerlik Taraması | Yapıldı-Turnitin |
| Etik Bildirim | ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com |
| Çıkar Çatışması | Çıkar çatışması beyan edilmemiştir. |
| Finansman | Herhangi bir fon, hibe veya başka bir destek alınmamıştır. |
| Telif Hakkı & Lisans | Yazarlar dergide yayınlanan çalışmalarının telif hakkına sahiptirler ve çalışmaları CC BY-NC 4.0 lisansı altında yayımlanır. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr |
| Date of Publication | 26 December 2023 |
| Reviewers | Single Anonymized - A Internal (Editor board member) Double Anonymized - Three External |
| Review Reports | Double-blind |
| Plagiarism Checks | Yes - Turnitin |
| Complaints | ortacagarastirmalaridergisi@gmail.com |
| Conflicts of Interest | The Author(s) declare(s) that there is no conflict of interest. |
| Grant Support | No funds, grants, or other support was received. |
| Copyright & License | Author(s) publishing with the journal retain(s) the copyright to their work licensed under the CC BY-NC 4.0. https://creativecommons.org/licenses/by-nc/4.0/deed.tr |

EXTENDED ABSTRACT

As a result of the Fourth Crusade (1202-1204), the Byzantine Empire disintegrated, and was replaced by the Latin Empire. The Byzantine territories were divided between the Crusaders and the Venetians. The Crusaders claimed the entire Anatolian lands and the inner parts of the Balkans. On the other hand, the Venetians preferred the islands and coastal cities to dominate the trade routes in the Eastern Mediterranean. Thus, they acquired significant ports along the route extending from the Adriatic to Constantinople. However, it became clear within a short period that establishing control over these regions was quite challenging. There were many cities spread far from each other. Due to its status as a maritime republic, Venice lacked the means to seize and protect these territories simultaneously. It had neither the necessary population, and military power nor financial resources. For this reason, it pursued the path of assigning vassals to the regions it obtained. For instance, during that time, the island of Corfu was ruled by a pirate named Leone Vetrano. Known to be from Genoa, this pirate managed to seize the island a second time, despite Venice's initial successes. However, he was later captured in Modon and hanged. Afterwards, Venice appointed ten noble citizens as vassals to the island. With the agreement signed in 1207, these vassals would remain attached to Venice by ensuring the security of the island. They were not to collaborate with the republic's enemies and were to ensure the necessary freedom for merchants. The tribute they had to pay was 500 Byzantine coins per year. Another similar treaty was made in Crete. Venice took the island from Genoese and Byzantine forces and handed it over to numerous vassals. These individuals ensured the island's security, like those in Corfu. They agreed to

protect the traders and pay the annual tribute. Thus, the administration of the island, which was both agriculturally rich and strategically important, was left to the vassals. A similar approach was applied on the island of Euboea. The island was captured by the Latins, after the Fourth Crusade. Venice made the Crusaders accept their rights here. The Latin rulers agreed to pay 2100 hyperpyron annually as vassals to Venice. Venetian merchants would have their own churches and warehouse on the island. The Latin vassals would allow them to conduct trade freely. Another region where Latin and Venetian interests clashed was the Peloponnese. Just like Euboea, this area was captured by the Latins. However, Venice managed to protect its interests here as well. It directly took control of the administration in Koron and Modon, while leaving the rest of the peninsula to Latin vassals. Venetians were permitted to have their own church, court, and warehouse. They could engage in all kinds of trade freely. These provisions were accepted with a vassalage agreement concluded in 1209 between the Crusaders and the Venetians. The last individual with whom Venice made a vassal agreement was Michael I. Komnenos Doukas (1205-1215). As a relative of the Angelos dynasty, this Byzantine ruler, managed to establish dominance in Arta and swiftly expanded his influence to the Adriatic shores. During this time, Venice, who had fought on multiple fronts, decided to make an agreement with Michael I. in order not to fall into a more difficult situation. All territories, from Dyrrachion to Lepanto, were left to him as a vassal. In return, Michael I. pledged allegiance to Venice and ensured the security of traders. Venetians were allowed to have church, court, and warehouse in the region. Lastly, Michael I. was obligated to pay tribute. Considering all the treaties made, Venice could be seen as having benefited. Despite not directly administering many cities, it managed to maintain its influence. However, unlike examples like Crete, the Peloponnese, and Euboea, it could not achieve the desired success in some places. For example, Michael I. quickly increased his power in the Balkans after making an agreement with Venice. He broke his words and captured many places, including Corfu. The island was ruled by vassals during this period. However, the vassals, incapable of defending the island, were helpless against Michael I. That's why, although it is obvious that the vassalage policy has been successful in some places, the desired success has not been achieved in others.

GİRİŞ

Mısır hedefi ile başlayıp Konstantinopolis'te son bulan IV. Haçlı Seferi sadece Bizans'ın parçalanmasına değil aynı zamanda imparatorluk coğrafyasında yeni bir idarenin teşekkülüne de sebebiyet verdi¹. Bizans İmparatorluğu'nun başkentini ele geçirmeyi başaran Latinler önce kendi temsilcilerinden oluşan bir mecliste imparator seçtiler². Müteakiben bir komisyon oluşturarak Bizans coğrafyasını aralarında pay ettiler. Aslında söz konusu paylaşım antlaşması bu hususta atılan ilk adım değildi. Şehir ele geçirilmeden bir ay önce kaleme alınan Mart Paktı'nda kabataslak bir plan çizilmişti³. Ancak Latin İmparatorluğu'nun kuruluşundan sonra meydana gelen çıkar çatışmaları yeni idareyi derinden sarstı⁴. Bu sebeple Konstantinopolis'in zaptından sadece birkaç ay sonra yeni bir taksim planı çizilmesine karar verildi. Literatüre *Partitio Romaniae* yahut tam karşılığı olan *Partitio Terrarum Imperii Romaniae* olarak geçen bu antlaşmaya göre imparator seçilen Baudouin de Flandre (1204-1205) Anadolu topraklarının tamamını, Ege adalarının önemli bir bölümünü ve Trakya'da Tzurulon'dan (Çorlu) Agathopolis'e (Ahtopol) kadar olan kısmı hâkimiyetine katmıştı. İmparatorluk yarışını kaybeden Boniface de Montferrat, Thessalonika (Selanik) Krallığı'nı kurmakla beraber hükümdarlığının sınırları Axios'dan (Meriç Nehri) başlayıp Doğu Makedonya'daki Hebrus'a (Vardar Nehri) uzanmaktaydı. Diğer Haçlı kontlarına düşen kısım Pindus Dağları'nın doğusunda kalan Yunan anakarasının tamamıydı. Venedik'in hâkimiyetindeki şehirler ise çok daha karışıktı. Trakya'da Heraklei'dan (Marmara Ereğlisi) başlayıp Adrianopolis'i de (Edirne) içine alacak şekilde Gallipoli'ye (Gelibolu) kadar uzanan bölge Cumhuriyete aitti. Adriyatik kıyılarındaki Dyrrachion'dan (Draç) Naupaktos'a (İnebahtı Körfezi) kadar olan topraklar açıklarındaki İyon Adaları ile beraber Venedik

¹ IV. Haçlı Seferi'nin oluşumu ve gelişimi başlı başına ayrı bir konu olduğundan burada izah edilmeyecektir. Bu hususta ayrıntılı bilgi için bk. Niketas Choniates, *O City of Byzantium*, ing. çev. Harry J. Magoulias, (Detroit: Wayne State University Press, 1984), 294-314; Robert of Clari, *The Conquest of Constantinople*, ing. çev. Edgar Holmes McNeal, (New York, Columbia University Press, 2005), 29-101; Geoffroi de Villehardouin, *Memories of the Crusades*, ing. çev. Frank Marzials, (London: 1921), 1-65; *Ralph of Coggesgall, Chronicle*, "Contemporary Sources for the Fourth Crusade", ed. Alfred J. Andrea, (Boston: Brill, 2008), 280-284; *The Devastatio Constantinopolitana*, "Contemporary Sources for the Fourth Crusade", ed. Alfred J. (Boston: Brill, 2008), 212-221; *Historia Ducum Veneticorum*, ed. H. Simosfeld, MGH SS XIV, (Hannover 1883), 93; Andrea Dandolo, *Chronica Per Extensum Descripta*, RIS XII, ed. L. A. Muratori, (Bologna: 1728), 276-279; Louise Buenger Robbert, "Venice and Crusades", *A History of the Crusades Vol V*, ed. K. M. Setton, (London: University of Wisconsin Press, 1969), 411-416; K. M. Setton, *The Papacy and the Levant 1204-1571 Vol I*, (Philadelphia: The American Philosophical Society, 1976), 4-12; Thomas F. Madden, *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*, (Maryland: The John Hopkins University Press, 2003), 117-172; Thomas F. Madden, *Venice A New History*, (New York: Penguin Group, 2012), 100-124; Birsal Küçüksipahioğlu, "Dördüncü Haçlı Seferi ve İstanbul'un Ele Geçirilmesi", *Byzantion'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları*, ed. Murat Arslan – Turhan Kaçar, (İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2017), 335-346; Steven Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi III*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: TTK Yayınları, 2019), 95-109.

² Baudouin de Flandre ile Boniface de Montferrat Haçlılar arasında imparator adayları olarak öne çıkan isimlerdi. Nitekim Konstantinopolis ele geçirildikten sonra Latinler ikisi arasında bir seçim yapmak zorunda kaldılar. Nihayetinde altı Venedikli ile altı Frank üyeden müteşekkil toplamda 12 kişilik bir komisyonun oylarıyla Baudouin de Flandre yeni idarenin ilk imparatoru seçildi. Bu süreç içerisinde Dandolo yeni kurulan imparatorluğun sorumluluğunu doğrudan üstlenmek yerine üzerinde etki edebileceği bir aday desteklemeyi planlamıştı. Bk. *Niketas Choniates*, 327-328; *Robert of Clari*, 115; *Geoffroi de Villehardouin*, 67-68; *Ralph of Coggesgall*, 284-286; *The Devastatio Constantinopolitana*, 221; Setton, *The Papacy and the Levant*, 13; Robbert, "Venice and Crusades", 417; Madden, *Enrico Dandolo*, 187-188; John Julius Norwich, *A History of Venice*, (London: Penguin Books, 2003), 78; Madden, *Venice*, 126.

³ Söz konusu antlaşmaya göre imparator olarak seçilen kişi başkentteki sarayların, Konstantinopolis'in ve imparatorluğun çeyreğine tek başına hâkim olacaktı. Kalan dörtte üçlük kısım Haçlılar ile Venedikliler arasında paylaşılacaktı. Bk. *Robert of Clari*, 91-92; *Geoffroi de Villehardouin*, 58-59; *Andrea Dandolo*, 279; Robbert, "Venice and Crusades", 415-416; Madden, *Enrico Dandolo*, 170-171.

⁴ İmparator seçmek için bir araya gelen komisyonda Dandolo birliği sağlamak adına imparator seçilen kişinin Balkanlara, kaybeden tarafın ise Anadolu'ya hâkim olmasını önerdi. Kendisinden emin olan ve Thessalonika üzerinde hak iddia eden Boniface tıpkı muhatabı gibi bu öneriyi kabul etti. Ancak rakibinin imparator seçilmesinden sonra tansiyon yükseldi ve ikili arasında çarpışmalar vukua geldi. Barış ancak Thessalonika'nın Boniface'e teslim edilmesi ile sağlanabildi. Bk. *Robert of Clari*, 119-124; *Geoffroi de Villehardouin*, 72-79.

hâkimiyetine katılmıştı. Ayrıca Mora Yarımadası'ndaki Modon ile Ege'deki irili ufaklı pek çok belde yine Venedik'e aitti⁵.

Görüleceği üzere Venedik'in payına düşen beldeler oldukça parçalı vaziyetteydi. Öte yandan Cumhuriyetin kendi inisiyatifiyle gerçekleşen bu durumun ona büyük fayda sağladığı da kesindi. Zira Venedik yüzölçümü büyük bir bölgeyi yekpare ele geçirmekten ziyade Doğu Akdeniz ticaretinde kendisine avantaj sağlayacak liman beldelerine sahip olmak istiyordu. Nitekim yüzyılı aşkın süredir vergisiz ticaret yaptıkları Bizans limanları artık onlara aitti. Diğer taraftan bu aidiyet sadece kâğıt üstündeydi. Venedik'in *Partitio Romaniae*'da sahiplendiği şehirlerde hâkimiyet kurması için önce buraları zapt etmesi gerekliydi. Bu da Adriyatik'ten başlayıp Konstantinopolis'e uzanan ticaret güzergahı üzerindeki irili ufaklı pek çok şehir ve adanın ele geçirilmesi anlamına geliyordu. Ancak Venedik'in bir deniz cumhuriyeti olması zikredilen şehirlerdeki egemenliği için büyük bir engeldi. Akdeniz'in en güçlü donanmasına sahip olsa da mezkûr şehrin birbirine bu kadar uzak yerleri ele geçirecek finansman sağlaması mümkün değildi. Bunun için ne yeterli askeri ne de parası vardı. Üstelik mevzu bahis adaların birçoğu Cumhuriyete düşman kimselerin ikametgahı durumundaydı. Hâl böyle olunca Venedik doğrudan egemenlik kurmak yerine söz konusu bölgeleri vasallar aracılığıyla idare etme yoluna gitti. Merkez tarafından atanmış yahut ona tabî olmuş kimseler Venedik üst idaresini tanıyarak yönetimi ellerinde tuttular. Kimi yerlerde Venedikli soylular vasal olarak tanınırken kimi yerlerde Latin yahut Bizanslı idareciler öne çıkmıştı. Öte yandan beklenen ilerleme her yerde aynı surette gerçekleşmediğinden süreç sancılı oldu. Bu sebeple söz konusu beldeleri ayrı başlıklar altında incelemek Venedik'in takip ettiği politikaları idrak etmek için elzemdir.

1. Korfu Adası

Yunanistan'ın kuzeybatısındaki Korfu Adası, Adriyatik'in çıkışında oldukça stratejik bir konuma sahipti. Venedik'in Akdeniz rotası üzerindeki öncelikli durakları arasındaydı. Ayrıca Adriyatik'i Thessalonika üzerinden Konstantinopolis'e bağlayan Via Egnatia'nın başladığı Dyrrachion şehrine çok yakındı. Dolayısıyla bölgede hâkimiyet iddiasında bulunan herkes için ele geçirilmesi elzemdi. Nitekim ticaret güzergahlarına hâkim olmak isteyen Venedik paylaşım antlaşmasında burayı kendi hissesine kattı. Müteakiben adayı zapt etmek için bir donanma gönderdi. Ne var ki bahse konu belde IV. Haçlı Seferi esnasında Leone Vetrane isimli korsan tarafından ele geçirilmişti. Cenovalı olduğu bilinen bu kişi Venedik işgaline karşı direndiği gibi ada halkını da düşmanına karşı kışkırtıyordu. Ayrıca Koron ve Modon üzerinden çevre beldelere giderek Venedik karşıtı propagandayı canlı tutuyordu. Gerçekten onun elindeki imkanlarla ciddi bir başarı kazandığı söylenebilir. Zira Venedik'in gönderdiği ilk donanma başarı sağlamasına rağmen müteakip süreçte Leone Vetrane adayı geri almayı başarmıştı. Bunun üzerine başında Ranieri Dandolo'nun bulunduğu 31 kadırgadan müteşekkil ikinci bir donanma yola çıkmış ve 1207'de adayı Venedik hâkimiyetine katmıştı. Modon'da yakalanan Cenovalı korsan Korfu'ya götürülerek asılmıştı⁶.

⁵ *Partitio Romaniae*'ın orijinal belgesi için bk. G. L. Fr. Tafel ve G. M. Thomas, *Urkunden zur alteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig, I*, (Viyana: Der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1856), no. CXXI, 452-488. (TTh) Ayrıca bk. *Niketas Choniates*, 327; Martin da Canal, *Les Estories de Venise*, ing. çev. Laura K. Morreale, *Archivio de/ Littorale Adriatico XII*, (Padova: 2009), 25-26; William Miller, *The Latins in the Levant; A History of Frankish Greece 1204-1566*, (New York: E. P. Dutton and Company, 1908), 28-29; A. Carile, "Partitio Terrarum Imperii Romaniae", *Studi Veneziani*, 7, (1965), 125-305; Robbert, "Venice and Crusades", 417-418; Setton, *The Papacy and the Levant*, 18; Charles M. Brand, "Partitio Romaniae", *The Oxford Dictionary of Byzantium III*, Oxford, 1991, 1591-1592. Donald M. Nicol, *Bizans ve Venedik; Diplomati ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, (İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000), 141-142; W. Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, (Ankara: TTK Yayınları, 2000), 295; Madden, *Enrico Dandolo*, 185; Norwich, *A History of Venice*, 78-79; Runciman, *Haçlı Seferleri Tarihi III*, 110. *Partitio Romaniae*'da Venedik'in hissesine düşen şehirleri ve sınırları görmek için şekil 1'e bakınız.

⁶ Martin da Canal, 27-28; Andrea Dandolo, 282-283; Miller, *The Latins in the Levant*, 46; F. C. Hodgson, *Venice in Thirteenth and Fourteenth Centuries*, (London: George Allen&Sons, 1910), 32-33; J. K. Fotheringham, "Genoa and the Fourth Crusade", *The English Historical Review*, Vol 25 No. 97, (1910): 31; Robbert, *Venice and Crusades*, 426-427; Madden, *Enrico Dandolo*, 199.

Adanın zaptından sonra savunması tahkim edildi ve idareye bir Venedikli yönetici atandı. Ancak ele geçirilmesi gereken onca belde varken henüz Korfu'da bile bu kadar çaba sarf edilmesi Venedik'i endişeye düşürdü. Nihayetinde *Partitio Romaniae*'da hissesine kattığı çok sayıda şehir ve ada bulunmaktaydı. Korfu'da yaşananlar ise Cumhuriyetin beklediği hızdan yoksun olduğunu kanıtlamıştı. Venedik'in sadece yerel ahaliyle değil aynı zamanda Cenovalı ve Bizanslı isyancılarla da uğraşması gerekiyordu. Bu sebeple diğer beldelere örnek teşkil edecek şekilde komün buraya vasal atama yoluna gitti. Nihayetinde Temmuz 1207'de kaleme alınan bir antlaşma ile Korfu Adası Angelo Acotanto, Petrus Michaeli, Gibertus Quirino, Stephanus Fuscarenus, Octavianus Firmo, Jacobus Juliano, Symon Bonus, Jacobus Seio, Marinus Capite ve Pascalis Mauro isimli 10 Venedikli soyluya kiralandı. Bu kişiler adayı Venedik adına yönetip güvenliğini sağlamakla yükümlü olacaklardı. Merkeze karşı sadık oldukları sürece idarî yetkilerini sürdürme ve hatta mirasçılara devretme hakları olacaktı. Belirli miktarda askeri her daim hazırda bulundurmaları zorunda olan vasallar komünün müttefiklerini dost, çatışma halinde olduklarını ise düşman addetmek zorundalardı. Düşman statüsündeki hiçbir kuvvet ile antlaşma yapılmaması bilhassa vurgulanıyordu. Olası bir ihtiyaç durumunda adaya gelen kaptanlar ile onların halefleri saygıyla ve misafirperver bir şekilde ağırlanacaklardı. Venedikli tüccarlar ise adanın her bölgesinde mallarıyla beraber güven içerisinde ticaret yapabileceklerdi. Vergiden muaf bir şekilde işlemlerini gerçekleştiren tüccarlara karşı hiçbir kötü muamelede bulunulmaması özellikle belirtiliyordu. Ne kendilerine ne de ticaretini yaptıkları emtiyaya zarar verilmemesi gerekiyordu. Adada yaşayan Bizanslılar ve Ortodoks Kilisesi mevcut yönetime karşı bir isyan girişiminde bulunmadıkları sürece kendi iktidarları sürecindeki haklarını devam ettirebileceklerdi. Nihayetinde vasallar yıllık 500 *manuelatos*⁷ haracı merkeze göndermek ve yukarıda altı çizilen hükümlere riayet etmek şartıyla yönetimi ellerinde tutabileceklerdi⁸.

Maddelerden anlaşılacağı üzere merkezin vasallarla yaptığı antlaşma oldukça karlı görünmekteydi. Venedik hükümeti idarenin sorumluluğunu doğrudan üstlenmediği gibi hem adanın güvenliğini sağlıyor hem de vergiden muaf ticaretini sürdürmeye devam ediyordu. Üstelik buraya yerleşen soylular Venedik vatandaşı olduklarından merkezin olası bir isyanla karşılaşması düşük bir ihtimaldi. Ancak tüm bu avantajlara rağmen vasallık politikası beklenildiği kadar etki etmedi. Zira sınırlı kaynaklarla adayı yöneten soylular idareyi ellerinde tutacak kuvvetten yoksun olduklarından 1214'te buraya saldıran I. Mikhail Komnenos Doukas'ı (1205-1215) durduramadılar. Neticesinde Adriyatik'in çıkışında oldukça stratejik bir konumu olan mezkûr ada geçici bir süreliğine de olsa Bizanslıların eline geçti⁹. Böylece Venedik'in takip ettiği vasallık politikasının sağlam temellere oturmadığı kısa sürede anlaşıldı.

2. Girit Adası

Girit, Doğu Akdeniz ticaret yollarının kavşak noktasında bulunan oldukça mühim bir adadır. Kuzey-güney yahut doğu-batı istikametinde yelken açan neredeyse tüm gemilerin uğrak noktasıdır¹⁰. Korunaklı limanları ile Akdeniz'in zorlu yolculuklarında sığınma noktası olarak kullanılan ada aynı zamanda verimli arazileri ile oldukça büyük bir zenginlik kaynağıdır. Buğday, arpa, bal, balmumu, peynir, şarap, zeytinyağı, şeker, tuz, kırmızı boya, odun, deri, yün, bitkisel ilaçlar ve mineral kaynakları

⁷ XII. ve XIII. yüzyılda hyperpyronun üçte biri değerinde kullanılan bir para birimidir. En son I. Manuel Komnenos döneminde (1143-1180) basıldığı için onun ismiyle anılmaktadır. Bk. Philip Grierson, "Manuelaton", *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, Oxford, 1991, 1292.

⁸ Latince belge için bk. *TTh II*, no. CLXXXII, 54-59. Ayrıca bk. *Andrea Dandolo*, 283; Miller, *The Latins in the Levant*, 47; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 299; Nicol, *Bizans ve Venedik*, 147.

⁹ Jean Longnon, "The Frankish States in Greece 1204-1311", *A History of the Crusades, II*, ed. K. M. Setton, (London: The University of the Wisconsin Press, 1969), 240; Robbert, "Venice and Crusades", 427; Donald M. Nicol, *The Despotate of Epiros 1267-1479*, (Cambridge: Cambridge University Press, 1984), 4; Ruthy Gertwagen, "Venice's Policy towards the Ionian and Aegean Islands c. 1204-1423", *The International Journal of Maritime History* 1-20, (2014), 11.

¹⁰ Pryor başta Girit olmak üzere Venedik'in egemenlik kurmaya çalıştığı tüm Akdeniz adalarının stratejik önemini coğrafi ve ekonomik şartlar çerçevesinde detaylıca ele alır. Koron ve Modon gibi ileride işlenecek olan adalar da bunlara dahildir. Ayrıntılı bilgi için bk. John H. Pryor, *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş; Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, çev. Tunç Tayanç, (İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004), 96-108.

ile tüccarlara geniş ticarî imkanlar sunmaktadır¹¹. Tüm bu özelliklerine rağmen adanın XI. yüzyıldan evvel Venedik için elzem olmadığı görülür¹². Ancak Pisa ve Cenova'nın Doğu Akdeniz'e açılmasına zemin hazırlayan I. Haçlı Seferi'nden (1096-1099) sonra durum değişmiştir. Ticaret yollarına hâkim olmak isteyen rakipler adanın sadece bereketli toprakları sebebiyle değil aynı zamanda stratejik öneminden ötürü de burayı ellerinde tutmak istemişlerdir. Kırılma noktası ise IV. Haçlı Seferi olmuştur.

Haçlıların Konstantinopolis'e yönelmesinin en önemli sebebi olarak görülebilecek IV. Aleksios Angelos (1203-1204), aktarılanlara göre Konstantinopolis Latinlerce işgal edilmeden evvel Girit Adası'nı Boniface de Montferrat'a hibe etmişti¹³. Bundan mütevellit mezkûr ada *Partitio Romaniae*'de yer almamıştı. Öte yandan Thessalonika üzerinde emelleri olan Boniface için Girit'e yapılacak bir deniz seferi oldukça meşakkatli görünmüş olmalıdır. Zira o, kısa süre içerisinde adayı Cenovalı tanıdıklarına satmak için görüşmeler yapmıştı. Diğer taraftan Doğu Akdeniz'in en önemli adalarından birini düşmanlarına kaptırmak istemeyen Enrico Dandolo (1192-1205), Boniface de Montferrat ile temasa geçip 12 Ağustos 1204'te 1000 gümüş mark karşılığında buranın haklarını satın almıştı¹⁴. Ancak tıpkı Korfu gibi Girit'te de hâkimiyet kurmak için önce burayı zapt etmek gerekiyordu ve Latin İmparatorluğu'nun kuruluşu esnasında geçirilen vakit Venedik'e pahalya mâl oldu. Cenova kökenli olduğu bilinen Malta Kontu Enrico Pescatore 1205'te harekete geçerek adaya ayak bastı. Venedik'in gönderdiği iki gemiyi yakaladığı gibi ertesi sene Girit üzerindeki egemenliğini tamamına erdirdi. Öyle ki "Malta Kontu" (*Comes Maltae*) unvanının yanına bir de "Girit Hükümdarı" (*Dominus Cretae*) sıfatını ekledi. 1207'de Venedik yeni bir donanma göndererek mezkûr adanın bir kısmına sahip oldu. İkili yönetimin hüküm sürdüğü adada çatışma ortamı uzun süre devam etti. Nihayetinde Venedik'in durmak bilmeyen saldırıları karşısında Enrico Pescatore geri adım atmak zorunda kaldı ve 1212'de kaleme alınan antlaşmayla adadaki tasarruf hakkında vazgeçti¹⁵.

Venedik mutlak hâkimiyetini herkese kabul ettirmekle beraber adanın hâlâ kozmopolit bir yapıya sahip olduğunu biliyordu. Zira Cenova etkisi devam etmekle beraber burada Cumhuriyete karşı tepkili olan Bizans ahali de ikamet etmekteydi. Bu sebeple komün çok sayıda Venedikli vasal atayarak adayı asimile etmeye çalıştı. Eylül-Ekim 1211'de kaleme alınan iki antlaşma ile ada altı kısma bölündü. Sahil kesimleri merkeze bağlandı ve kalan bölgelerin tamamı Venedikli soylulara tımar olarak verildi. Adanın yöneticisi Venedik'ten gönderilen bir dük olacaktı. İki senelik periyotlar halinde atanan bu kişiler Heraklion'da (Kandiye) ikamet edeceklerdi. İsimleri teker teker belirtilen vasallar ise sahip

¹¹ Robbert, "Venice and Crusades", 422-423; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 307; Angeliki E. Laiou ve Cecile Morrisson, *The Byzantine Economy*, (Cambridge: Cambridge University Press, 2007), 114; Gertwagen, "Aegean Islands", 6.

¹² Jacoby ve Gasparis ilgili çalışmalarında XI. yüzyıldan önce Venedik'in Girit ile ilgilenmediklerini belirtirler. Gasparis XIII. yüzyılda adanın stratejik konumundan ziyade üretim olanaklarından ötürü Venedik'in dikkatini çektiğini ifade eder. Gertwagen ise en önemli etkenin Cenova tehdidi olduğunu aktarır. Venedik'in XI. yüzyıldan önce Doğu Akdeniz'de etkin bir güç olmadığı düşünüldüğünde ilk tespitin doğruluğu anlaşılır. Ancak diğer çıkarımları tek başına kabul etmek mümkün görünmemektedir. Zira Girit hem verimli topraklara sahip olup hem de stratejik açıdan Doğu Akdeniz'in kilit bölgelerinden biriydi. Dolayısıyla her iki hususun da öne çıktığı ve sadece bir hususun belirleyici olamayacağı ifade edilmelidir. Araştırmacıların ifadeleri için bk. David Jacoby, "Byzantine Crete in the Navigation and Trade Networks of Venice and Genoa", *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, (Aldershot: Routledge, 2001), 519; Charalambos Gasparis, "The Period of the Venetian Rule on Crete: Breaks and Continuities during the Thirteenth Century", *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*, ed. Angeliki Laiou, (Paris: Lethielleux, 2005), 234-235; Gertwagen, "Aegean Islands", 10.

¹³ J. K. Fotheringham, *Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago*, (Oxford: Clarendon Press, 1915), 31; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 303.

¹⁴ G. L. R. Tafel ve G. M. Thomas, *Urkunden Zur Alteren Handels – Und Staatgeschichte Der Republik Venedig I*, (Viyana: Kaiserlich-Königlichen Hof-Und Staatsdruckerei, 1856), no. CXXIII, 512-515; *Andrea Dandolo*, 280; Robbert, "Venice and Crusades", 419; Setton, *The Papacy and the Levant*, 16; Gasparis, "Venetian Rule on Crete", 233; Peter Lock, *The Franks in the Aegean 1204-1500*, (New York: Routledge, 2013), 145.

¹⁵ *Liber Iurium Reipublicae Genuensis I*, *Historiae Patriae Monumenta*, (Torino: 1854), 553-554; *Cafari et continuatorum Annales Ianuae 1099-1294*, MGH SS XVIII, (Hannover: 1863), 125; *Historia Ducum Veneticorum*, 95; *Martin da Canal*, 28; Miller, *The Latins*, 48; Robbert, "Venice and Crusades", 423; Michel Balard, "The Genoese in the Aegean", *Mediterranean Historical Review*, (1989), 158; Norwich, *A History of Venice*, 82; Madden, *Venice*, 128; Lock, *The Frankish*, 145.

oldukları servete göre adada bir görev üstleneceklerdi. Örneğin büyük aristokrasiyi temsil eden vasallar geniş topraklara sahip olup süvari (*militēs*) sıfatıyla hizmet edecekken daha küçük gruplar sınırlı tımarlarla yetinip piyade (*pedites*) görevini ifa edeceklerdi. Adanın gerek Müslümanlar gerekse Latin ve Bizanslılara karşı korunması onların sorumluluğunda bulunacaktı. Merkez kendisine düşman hiçbir güç ile antlaşma yapmamaları ve müttefik sıfatındakilerle de çatışma yaşamamaları için özel bir uyarıda bulunuyordu. Savaş durumları haricinde ticaret ile meşgul olmaları doğal haklarıydı. Öte yandan adaya gelen Venediklilere karşı da sorumlulukları vardı. Örneğin ticaret yapmak için buraya gelen Venediklilerin vergiden muaf bir şekilde işlemlerini gerçekleştirmeleri gerekiyordu. Onlar hiçbir zorlukla karşılaşmadan mallarıyla beraber güven içerisinde hareket etmeliydiler. Girit'ten mal ihraç etmeleri yahut buraya emtia ithal etmeleri hoş karşılanıp vasallar tarafından misafirperverce ağırlandıydılar. Bu hükümlere riayet edip belirli miktarda haraç ödedikleri koşulda vasallar adadaki tımarlarını yönetme ve mirasçının Venedikli olması şartıyla başkalarına devretme hakkına sahip olacaklardı¹⁶.

Görüldüğü üzere bu antlaşma Cumhuriyet için oldukça kârlıdır. Ayrıca Korfu Adası'nın aksine Girit'teki Venedik varlığı da kalıcı olmuştur. Öyle ki XVII. yüzyılda Osmanlı egemenliğine geçene kadar adadaki Venedik mevcudiyeti devam etmiştir. Adanın stratejik konumu ve Ege ile çevresindeki pek çok beldeyi doyuracak hasat zenginliği düşünüldüğünde bu oldukça mühimdir. Dolayısıyla her ne kadar zorunluluklardan ötürü tercih edilmiş olsa da burada vasallık politikasının komün için yarar sağladığı aşıkardır. Öte yandan doğrudan hâkimiyetin olmamasından ötürü Venediklilerin çeşitli isyan hareketleriyle uğraşmak zorunda kaldıkları ve kimi zaman kendi atadıkları vasalların adanın yerlisi haline gelerek Ortodoks inanca meylettikleri ifade edilmelidir¹⁷.

3. İyon Adaları

Partitio Romaniae'da Venedik'in payına düşen bir diğer kısım İyon Adaları idi. Kefalonia, Zakyntos, Leukas ve İthaki gibi adaların oluşturduğu bu grup Venedik'in, Adriyatik ve Dalmaçya kıyılarına hâkim olabilmesi için büyük önem taşıyordu. Ayrıca Mora Yarımadasına uğramadan önce tüccarların yelken açtığı ilk beldeler arasındaydı. Akdeniz'in zorlu seyahat şartları ve gemilerdeki erzak depolama alanlarının kısıtlı olmasından ötürü tüccarlar açık denizde uzun süre ilerlemiyorlardı. Bu sebeple kıyıda şehirler uğrayarak gerekli ihtiyaçlarını karşılıyorlardı. Nitekim İyon Adaları tatlı su kaynakları açısından zengin olduğu için gemi yolculuklarının önemli durakları arasında yer almaktaydı¹⁸.

Altı çizilen özellikler düşünüldüğünde Venedik'in buraya yönelmesinin ne kadar doğal olduğu anlaşılır. Ancak paylaşım komisyonun göz ardı ettiği husus bahse konu adaların Bizans'a değil Normanlara ait olmasıdır. Zira I. Andronikos Komnenos (1183-1185) döneminde meydana gelen çatışmalardan sonra Normanlar, Balkanlara kadar ilerlemişlerdi. Her ne kadar II. Isaakios Angelos'un (1185-1195) direnişinden sonra ana karayı terk etmek zorunda kalsalar da mezkûr adalardaki egemenlikleri kalıcı hale gelmişti¹⁹. Bundan mütevellit komün buraya hâkim olmak için Normanlarla mücadele etmek zorundaydı.

İyon Adaları'nın ilk yöneticisi Sicilya kökenli olduğu bilinen Brindisili Margaritone idi. Bu kişi uzun yıllar boyunca söz konusu adaları idare etmekle beraber Alman İmparatoru VI. Heinrich (1191-1197) ile yaşadığı gerginlikten sonra yerini damadı Matteo Orsini'ye bırakmıştı. Dandolo'nun Fransız soylusu (*nobilis quidam galicus*) olarak dile getirdiği Orsini'nin, Venedik'e karşı sempati beslemediği iyi biliniyordu. Zira Cenovalı korsan Leone Vetrane, Korfu Adası'nı ele geçirdiğinde kendisini etkin

¹⁶ *TTh II*, no. CCXXIX, 129-136, no. CCXXX, 136-142; Horatio F. Brown, *Venice An Historical Sketch of the Republic*, (London: Rivington Percival&Co, 1895), 133; Robbert, "Venice and Crusades", 423; Heyd, *Yakınoğu Ticaret Tarihi*, 306; David Jacoby, "The Venetian Presence in the Latin Empire of Constantinople (1204-1261): the Challenge of Feudalism and the Byzantine Inheritance", *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, (Aldershot: 2001), 158.

¹⁷ Robbert, "Venice and Crusades", 423-424; Nicol, *Bizans ve Venedik*, 149-150.

¹⁸ Gertwagen, "Aegean Islands", 6.

¹⁹ Nicol, *Bizans ve Venedik*, 104; Georg Ostrogorsky, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, (Ankara: TTK Yayınları, 2011), 370.

bir şekilde desteklemişti. Müteakip süreçte sıra İyon Adalarına geldiğinde Papa III. Innocent (1198-1216) ile temasa geçerek Kefalonia Adası'nın kendisine bağlı kalması için istekte bulunmuştu. Ancak tüm girişimlerine rağmen Venedik hâkimiyeti kaçınılmaz hale gelmiş ve Orsini, Doge Pietro Ziani'ye (1205-1229) itaat ederek vasalı olmayı kabul etmişti²⁰.

Ne yazık ki taraflar arasında yapılan antlaşmanın metni günümüze ulaşmamıştır. Bu sebeple detaylar hakkında malumat sahibi değiliz. Konu hakkında bilgi sağlayan Dandolo, kroniğinde sadece Orsini'nin kalıcı surette boyun eğdiğini bildirir²¹. Öte yandan bu örnek komünün başka milletlerden kimseleri de vasal olarak kabul edebileceğinin göstergesi oldu. Venedik her ne kadar kendi yurttaşlarına öncelik tanısa da hâkimiyetine katmak istediği tüm beldelerde bunu uygulayamazdı. Kimi yerlerde bölgede kalıcı bağlara sahip idareciler mevcuttu. Bu sebeple Venedik'in kimlik odaklı arayışlardan feragat ederek vasallık politikasında yeniliğe gittiği ifade edilebilir.

4. Euboea (Eğriboz Adası)

Euboea, Yunan anakarasının doğusunda ve neredeyse karaya bitişik denilebilecek bir mesafede bulunan oldukça önemli bir beldeydi. Tarımsal olarak zengin olmamakla beraber ticarî hareketliliği, korunaklı limanları ve stratejik konumu ile ticaret güzergahları üzerinde ön plana çıkan uğrak noktalarından biriydi²². *Partitio Romaniae*'de adanın doğrudan Venedik'e verildiği söylenemez. Ancak kuzeydeki Oreos ve güneydeki Karystos gibi adanın en önemli liman beldelerinin komüne hibe edilmesi Venedik için yeterince memnun edici olmuştu. Öte yandan Boniface de Montferrat'a bağlı birliklerin Latin İmparatorluğu'nun tesisinden sonra Yunan anakarasını zapt etmeleri Venedik için sürpriz oldu. Zira Niketas Khoniates'in "*adeta havadaki kanatlı varlıklarmış gibi*" ilerlediğini söylediği Haçlılar kendilerine düşen bölgelerin dışında Euboea'nın tüm beldelerine de ulaşmışlardı²³. Buradaki işgal o kadar hızlı bir şekilde gerçekleşmişti ki Boniface de Montferrat kısa süre içerisinde mezkûr adayı kendisine bağlı üç vasala tımar olarak paylaşmıştı. Üçlü yönetim (*terzieri*) olarak da bilinen bu idare adaya tamamen hâkim durumdaydı²⁴.

Paylaşım antlaşmasında hissesine düşen beldelerde idaresini peyderpey tesis eden Venedik kısa süre içerisinde *terzieri* ile temasa geçti. Cumhuriyetin ada üzerindeki hakları masaya yatırıldı ve üç yöneticiden biri olan Ravano dalle Carceri'nin öncülüğünde Venedik'in üst yönetimi tanındı. Bu kadar hızlı uzlaşılmasının sebebi muhtemelen Boniface'in ölümünden sonra Haçlı kontlarının yeni Latin İmparatoru Henri'ye (1205-1216) itaat etmek istememeleriyle alakalıydı. Nitekim komünün adayı eski idarecilerine "vasal" sıfatıyla vermesini başka şekilde izah etmek pek mümkün değildir. Ancak her halükârda Venedik'in beklenilenden kârlı çıktığı kesindir. Zira Cumhuriyet adanın üst yönetimini ele almakla beraber Mart 1209'da imzalanan antlaşma ile pek çok husus detaylandırılmıştı. Söz konusu antlaşmaya göre *terzieri* vasal sıfatı ile idareyi devam ettirip haklarını mirasçılara aktarabilecekti. Buna karşılık komüne yıllık 2100 *hyperpyron*²⁵ ile altın işlemeli iki ipek elbise armağan sunacaktı. Venedikliler mallarıyla beraber adanın her bölgesinde hiçbir zorluğa uğramadan güven içerisinde hareket edip ticaret yapabileceklerdi. Vergiden muaf bir şekilde gerçekleşecek olan bu eylemler gelecekte de devam edecekti. Venedikliler adadan ürün ihraç etmekte serbest olacaklardı. Yönetim onlara karşı hiçbir art niyetli girişimde bulunmayacağı gibi bu doğrultuda hareket edenlere de imkân tanımayacaktı. Tacirlere bir zarar verilmesi durumunda 30 gün içerisinde tazminat ödemesi yapılacaktı.

²⁰ Miller, *The Latins*, 47; Longnon, "*The Frankish States*", 239; Robbert, "*Venice and Crusades*", 427; Nicol, *Bizans ve Venedik*, 148; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 300.

²¹ *Andrea Dandolo*, 284.

²² Gertwagen, "*Aegean Islands*", 6.

²³ *Niketas Choniates*, 334.

²⁴ *The Old French Chronicle of Morea, An Account of Frankish Greece after the Fourth Crusade*, ing. çev. Anne Van Arsdall ve Helen Moody, (Farnham: Ashgate, 2015), 76; *Andrea Dandolo*, 284; John B. Bury, "The Lombards and Venetians in Euboea 1205-1303", *The Journal of Hellenic Studies*, VII, (1886), 313; Longnon, "*The Frankish States*", 239-240; Setton, *The Papacy and the Levant*, 24-25; Ostrogorsky, *Bizans*, 392; Lock, *The Frankish*, 150.

²⁵ Erken dönemlerde *solidus* veya *nomisma* olarak bilenen Bizans'a ait altın sikkedir. İlk kez I. Aleksios Komnenos (1081-1118) tarafından 1092 yılında basılan bu sikke 20.5 karat değerindedir. Bk. Philip Grierson, "Hyperpyron", *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), 964-965.

Adada sadece onlara ait bir *fundicum*²⁶ ve kilise bulunacaktı. Venediklilerin hasımları düşman müttefikleri ise dost bilinecekti. Kendi aralarında yaşanacak herhangi bir davada yargıç Venediklilerden seçilecekti. Nihayetinde sadakatle yaşamaları halinde Bizanslılar, I. Manuel Komnenos (1143-1180) zamanında kendilerine tanınmış haklara sahip olacaklardı²⁷.

Venedik'in *terzi* ile kaleme aldığı bu antlaşma açık bir şekilde *Partitio Romaniae*'dan bile daha kârlıdır. Zira ilk antlaşmada adanın sadece iki beldesi komüne verilmişken yeni muahedede mezkûr beldenin tamamı Cumhuriyete ait hale gelmiştir. Venedik payına düşen limanlardaki kontrolünü devam ettirirken Euboea idarecilerinin tamamını kendisine tabî kılmıştır. Bunda Latin idarecilerin Konstantinopolis'teki yönetimden kendilerini kurtarmak istemesi de bir etken olabilir. Ancak hangi hususlardan ötürü olursa olsun Venedik'in daha kârlı olduğu kesindir. Bir yandan adadaki Cumhuriyete ait beldelerin güvenliği sağlanırken diğer yandan Haçlıların vasal olması buranın uzun müddet elde kalmasına sebep olmuştur. Öyle ki Venedik'in buradaki varlığı Fatih Sultan Mehmed'in Euboea'yı fethetmesine (1470) kadar devam etmiştir.

5. Mora Yarımadası

Venedik'in vasallık antlaşması yapmak zorunda kaldığı bir diğer bölge Mora Yarımadası idi. Tarımsal açıdan buranın verimli olduğu iddia edilemez. Zira hasat çeşitliliği yoktu. Kuru üzüm, zeytinyağı, tahıl, bal, balmumu, kırmızı boya, ipek ve şeker gibi birtakım ürünler mevcut olmakla beraber bazıları kalitesizdi. Dolayısıyla adanın önemi üretim olanaklarından ziyade konumundan kaynaklanıyordu. Mora ticaret rotalarının merkezinde olmasından ötürü oldukça stratejik bir beldeydi²⁸. Levant, Bizans ve Adriyatik üçgeni arasında her daim uğranan ve korunaklı limanları ile gemilere sığınak olan mühim beldelere sahipti. Bunlardan en öne çıkanlar ise Venedik'in 1082'den bu yana vergisiz ticaret yaptığı Koron ve Modon idi. Cumhuriyetin Akdeniz'deki iki gözünü (*oculi capitales communis*) temsil eden bu beldeler İtalya'dan yola çıkan neredeyse tüm gemilerin uğrak yeri idi²⁹. Bu sebeple Venedik, Latin İmparatorluğu'nun tesisinden sonra buraya yelken açtı. Her ne kadar *Partitio Romaniae*'da sadece Modon zikredilmiş olsa da komün haklarına sonuna kadar sahip çıkmayı planladı³⁰. Ancak tıpkı Yunan anakarası gibi Haçlıların burayı da egemenliklerine kattıkları ortaya çıktı. Öyle ki Geoffroi de Villehardouin mezkûr beldeye bir prenslik dahi kurmuştu³¹. Neticesinde Temmuz 1209'da taraflar bir araya geldiler ve mutabık kalınan antlaşmaya göre Koron ve Modon'un yönetim hakları doğrudan komüne bırakıldı. Pylos'tan (Navarin) başlayıp Korint'e kadar uzanan coğrafyanın Geoffroi de Villehardouin'a ait olduğu kabul edildi. Ancak bu kişi söz konusu toprakları vasal sıfatıyla yurtluk olarak alacak ve Venedik vatandaşı kabul edilecekti. Venedikliler Mora Yarımadasının tüm beldelerinde güven içerisinde hareket edip hiçbir vergi ödemediği ticaret yapabileceklerdi. Adanın tüm limanları Cumhuriyet tüccarları için her daim açık tutulacaktı. Haçlılar, Venediklilerin müttefiklerini dost, düşmanları ise hasım ilan edeceklerdi. Son olarak tüccarlar uygun gördükleri bir yerde kilise, *fundicum* ve mahkemeye sahip olacaklardı³².

Bu antlaşma Euboea'da yapılan muahedenin bir benzeridir. Adanın bir kısmına sahip olan Venedikliler beldenin tümü üzerinde nüfuz sahibi olduklarını Haçlılara kabul ettirdikleri gibi onları *Partitio Romaniae*'da hiç bahsi geçmediği halde vasalları ilan etmiştir. Öte yandan en önemli limanların kontrolünü doğrudan sağlayarak buradaki denetimi merkeze bağlamışlardır. Bundan mütevellit

²⁶ Türkçeye kimi zaman "han" şeklinde çevrilen *fundicum* (funduk) ismi ve işlevi kapsamlı olup tartışma konusudur. Bu husustaki en detaylı çalışmalardan biri için bk. Olivia Remie Constable, *Housing the Stranger in the Mediterranean World; Lodging and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages*, (New York: Cambridge University Press, 2003), 8-10.

²⁷ Latince belge için bk. *TTh II*, no. CCIV, 89-93, no. CCV, 93-96; Ayrıca bk. Miller, *The Latins*, 77; Robbert, "Venice and Crusades", 420; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 309.

²⁸ Robbert, "Venice and Crusades", 428; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 298; Gertwagen, "Aegean Islands", 6.

²⁹ Frederic C. Lane, *Venice A Maritime Republic*, (London: The John Hopkins University Press, 1973), 43.

³⁰ *TTh I*, no. CXXI, 469.

³¹ Miller, *The Latins*, 30-38; Longnon, "The Frankish States", 237-238; Nicol, *Bizans ve Venedik*, 148-149.

³² Latince belge için bk. *TTh II*, no. CCVII, 96-100. Ayrıca bk. *Andrea Dandolo*, 284; Robbert, "Venice and Crusades", 428; Longnon, "The Frankish States", 239; Nicol, *Bizans ve Venedik*, 149; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 297.

komünün her ne kadar başka bir milletin mensubu olsalar da kendisine bağlı vasallar üzerinden kontrol etmek istediği bölgelerin emniyetini sağlayıp Doğu Akdeniz ticaret yollarının iplerini eline tutmaya gayret ettiği ifade edilebilir.

6. Epiros

Venedik'in *Partitio Romaniae*'da hissesine düşen yerler için vasallık antlaşması yaptığı son bölge Epiros idi. Bilindiği üzere Konstantinopolis'in ele geçirilmesinden sonra Bizans aristokrasisi farklı bölgelere iltica etmişti. Laskarisler Nikaia (İznik) merkezli bir idare tesis ederken Doukas ailesi Epiros'u tercih etmişti. Bu bağlamda Balkanlarda ilk direnişi başlatan kişi I. Mikhail Komnenos Doukas olmuştur. II. Isaakios ile III. Aleksios Angelos'un (1195-1203) kuzeni olan I. Mikhail, başkentini zaptından sonra Boniface de Montferrat'a biat etmişti. Geoffroi de Villehardouin'un aktarımına bakılırsa oldukça kurnaz bir kişiliğe sahip olduğundan Haçlıları etkilemeyi başarmıştı³³. Ancak kısa süre içerisinde tutum değiştirip Arta'ya gitmişti. Burada valinin kızı ile evlenip konumunu güçlendiren I. Mikhail, Boniface'in ölümünden sonra doğan boşluğu iyi değerlendirmiş ve Latin İmparatoru Henri'ye kızını vererek dokunulmazlık elde etmişti. Öyle ki doğu sınırını emniyete aldığını düşünerek çevre illeri teker teker ele geçirmeye başlamıştı. Sadece üç sene içerisinde hükmetmeye başladığı topraklar Dyrrachion'dan Naupaktos'a kadar uzanır olmuştur³⁴.

I. Mikhail'in ilerleyişi esnasında Venedik adaları üzerindeki egemenliğini tesis etmeye çalışıyordu. Ne var ki sıra Epiros'a geldiğinde komün beklediğinden daha vahim bir durumla karşılaşmıştı. I. Mikhail sadece bu kadar geniş toprakları ele geçirmekle kalmamış aynı zamanda Haçlılar ile uzlaşarak Cumhuriyete bir darbe indirmişti. Zira onun ele geçirdiği şehirlerin birçoğu paylaşım antlaşmasında Haçlıların değil Venedik'in payına düşüyordu. Bu sebeple kendi ortaklarının bir başkasıyla uzlaşmış olması komünü rahatsız etti. Hakkını korumak amacıyla Epiros'a gelen Venedikliler, I. Mikhail ile müzakere masasına oturdular. Nihayetinde Haziran 1210'da kaleme alınan iki antlaşma ile ateşkes sağlandı. Buna göre I. Mikhail, Venedik'in vasalı olarak taraflar arasındaki barışa sadık kalacaktı. Dyrrachion'dan Naupaktos'a kadar olan bölgeler kendisine yurtluk olarak verilecekti. I. Mikhail belirtilen sınırlar dahilindeki tüm Venediklilerin güvenliğini sağlamakla yükümlü olacaktı. Burada yaşayan komün sakinleri yahut ticaret erbabı I. Manuel Komnenos zamanında sahip oldukları tüm ayrıcalıkları elde edeceklerdi. Venedikliler deniz veya kara yoluyla gelmiş olmalarına bakılmaksızın vergiden muaf bir şekilde işlemlerini gerçekleştirebileceklerdi. Epiros idaresinin sınırları dahilinde gemileri kazaya uğrarsa yönetim zarar için gerekli tazminatı tediye edecekti. Venedikliler kendilerine ait kilise, *fundicum* ve mahkemeye sahip olacaklardı. I. Mikhail yarısı mart yarısı eylül ayında olmak üzere yıllık 42 *libra*³⁵ ağırlığında *hyperpyron* haraç ödeyecekti. Son olarak Arnavutluk yahut Korfu'da isyan çıkması halinde asayişi sağlamak Epiros idaresinin sorumluluğundaydı³⁶.

Antlaşmanın maddeleri Haçlılar ile mutabık kalınan muahedelerle neredeyse aynıdır. Ancak I. Mikhail'in vasal olarak yönettiği arazinin büyüklüğü ve konumu göz önüne alındığında Venedik'in sakıncalı bir kumar oynadığı ifade edilebilir. Zira Venedikli ve Latin vasalların aksine I. Mikhail oldukça büyük bir coğrafyayı topyekün elinde tutuyordu. Üstelik Epiros, Adriyatik Denizi'nin çıkışına hâkim oldukça stratejik bir bölgeydi. Dolayısıyla bahse konu toprakların bir Bizanslının elinde kalması oldukça tehlikeliydi. Ancak Cumhuriyet muhtemelen önceki antlaşmaların kalıcılığına güvenerek onunla antlaşmakta bir sakınca görmedi. Ne var ki yanılmanın ne kadar büyük olduğu kısa süre içerisinde ortaya

³³ Geoffroi de Villehardouin, 79.

³⁴ George Finlay, *A History of Greece: from its Conquest by Roman to the Present Time B. C. 146 to A. D. 1864, Vol IV*, (Oxford: Oxford University Press, 1877), 121; Miller, *The Latins*, 41-42; Robert Lee Wolff, "The Latin Empire of Constantinople 1204-1261", *A History of the Crusades, II*, ed. K. M. Setton, (London: The University of Wisconsin Press, 1969), 208; Setton, *The Papacy and the Levant*, 35; Nicol, *The Despotate of Epiros*, 1-3; Ostrogorsky, *Bizans*, 399.

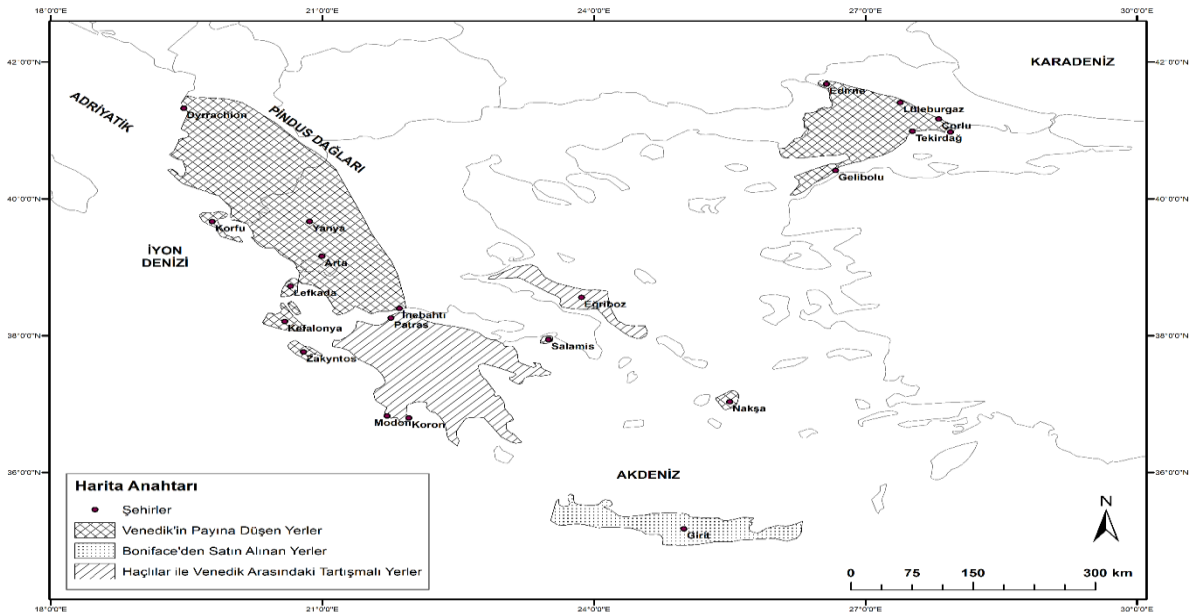
³⁵ Latince libra Grekçe litra olarak isimlendirilen terim çeşitlere ayrılan bir ağırlık birimidir. Logarika litra (hesaplama poundu) olan en önemli Bizans ağırlık ölçüsü 309 veya 310 senesinde Büyük Konstantinus tarafından malî sistemin temeli olarak kuruldu. 1 logarika litra altın 72 solidusa denk geliyordu. Ayrıntılı bilgi için bk. Erich Schilbach, "Litra", *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, (Oxford: Oxford University Press, 1991), 1238.

³⁶ Latince belge için bk. *TTh II*, no. CCXXIV, 120-123. Ayrıca bk. *Andrea Dandolo*, 284; Heyd, *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, 296; Nicol, *Bizans ve Venedik*, 151.

çıkı. Latin paralı askerlerle desteklediği ordusunu Balkanlara süren I. Mikhail Komnenos Doukas, Larissa şehrini ve Teselya bölgesini zapt etti. Akabinde Arnavutlarla iş birliği yaparak önce Dyrrachion'u daha sonra da Venedik'e bağlı vasallar tarafından idare edilen Korfu'yu ele geçirdi. Söz konusu iki belde Adriyatik'in can damarlarından olduğu için komün kısa süre içerisinde buraları geri almayı başardı³⁷. Ancak son raddede vasallık politikasının ne kadar tehlikeli olabileceği bir kez daha gözler önüne serildi

SONUÇ

IV. Haçlı Seferinin sonucunda kurulan Latin İmparatorluğu ve *Partitio Romaniae*'in Venedik cephesindeki etkisini iki şekilde izah etmek gerekir. Tıpkı bir paranın iki yüzünün olması gibi yeni konjonktür bir yandan komünün Akdeniz'in en güçlü donanmasına sahip olduğunu herkese kanıtlarken diğer taraftan gücünün sınırlarını da ortaya koymuştur. Deniz cumhuriyeti olarak Venedik, Akdeniz'in şekillenmesinde öncü rolündedir. Ancak elde ettiği avantajı koruyacak imkanlardan yoksundur. Zira paylaşım antlaşmasında hissesine düşen şehirleri bile doğrudan merkezi yönetimine katamadığı görülür. Çalışmada detaylarıyla aktarıldığı üzere vasallık politikasının asıl sebebi de budur. Venedik Doğu Akdeniz'deki varlığını kalıcı kılabilmek ve ekonomik üstünlüğünü sürdürmek için ticaret yollarına hâkim olan stratejik limanları elinde tutmak zorundadır. Ancak merkezin Doğu Akdeniz ve Bizans coğrafyasına olan uzaklığı, gerekli asker, nüfus ve ekonomik kaynakların kısıtlılığı Venedik'i vasallara mahkûm kılmıştır. Cumhuriyet kimi yerlerde önceliği kendi vatandaşlarına vererek istikrarı sağlama yoluna gitmiştir. Öte yandan yerel iktidarı elinde tutan güçlerle çatışmaya girmemek için diğer bölgelerde Norman, Latin ve Bizanslı idarecileri vasal olarak tanımak zorunda kalmıştır. Ne var ki tüm etkin politikalara rağmen beklenen başarı sağlanamamıştır. Zira Korfu örneğinde görüldüğü üzere bazı vasallar idare ettikleri beldeleri korumaktan aciz olduklarından Venedik için stratejik öneme sahip limanların kaybına sebep olmuşlardır. Öte yandan I. Mikhail Komnenos Doukas örneğinde görüldüğü gibi özellikle yabancı uyruklu vasalların ilk fırsatta Venedik üst yönetimini reddederek bağımsızlık peşinde koştukları anlaşılmaktadır. Neticesinde komünün zorunluluklardan ötürü takip etmiş olduğu vasallık politikası kimi yerlerde Venedik hâkimiyetini kalıcı hale getirirken kimi yerlerde toprak kaybı kaçınılmaz olmuştur.



Şekil 1: Partitio Romaniae'da Venedik'in Hissesine Düşen Bazı Önemli Şehir ve Sınırlar

(H. Ömer ÖZDEMİR)

³⁷ Longnon, "The Frankish States", 240; Robbert, "Venice and Crusades", 427; Nicol, *The Despotate of Epiros*, 4; Setton, *The Papacy and the Levant*, 35.

KAYNAKÇA**Ana Kaynaklar**

- Andrea Dandolo, *Chronica Per Extensum Descripta*, RIS XII, ed. L. A. Muratori, Bologna: 1728.
- Cafari et Continuatorum Annales Ianuae 1099-1294*, MGH SS XVIII, Hannover 1863.
- G. L. Fr. Tafel ve G. M. Thomas, *Urkunden zur alteren Handels- und Staatgeschichte der Republik Venedig I-II*, Viyana: Der Kaiserlich-Königlichen Hof- und Staatsdruckerei, 1856.
- Geoffroi de Villehardouin, *Memories of the Crusades*, ing. çev. Frank Marzials, London: 1921.
- Historia Ducum Veneticorum*, ed. H. Simosfeld, MGH SS XIV, Hannover: 1883.
- Liber Iurium Reipublicae Genuensis I*, *Historiae Patriae Monumenta*, Torino: 1854.
- Martin da Canal, *Les Estories de Venise*, ing. çev. Laura K. Morreale, *Archivio del Littorale Adriatico XII*, Padova: 2009.
- Niketas Choniates, *O City of Byzantium*, ing. çev. Harry J. Magoulias, Detroit: Wayne State University Press, 1984.
- Ralph of Coggesgall, Chronicle*, “Contemporary Sources for the Fourth Crusade”, ed. Alfred J. Andrea, Boston: Brill, 2008.
- Robert of Clari, *The Conquest of Constantinople*, ing. çev. Edgar Holmes McNeal, New York: Columbia University Press, 2005.
- The Devastatio Constantinopolitana*, “Contemporary Sources for the Fourth Crusade”, ed. Alfred J. Boston: Brill, 2008.
- The Old French Chronicle of Morea, An Account of Frankish Greece after the Fourth Crusade*, ing. çev. Anne Van Arsdall ve Helen Moody, Farnham: Ashgate, 2015.

Araştırma Eserler

- Balard, Michel, “The Genoese in the Aegean”, *Mediterranean Historical Review*, 1989, 158-174.
- Brand, Charles M., “Partitio Romaniae”, *The Oxford Dictionary of Byzantium III*, Oxford University Press, Oxford 1991, 1591-1592.
- Brown, Horatio F., *Venice An Historical Sketch of the Republic*, London: Rivington Percival&Co, 1895.
- Bury, John B., “The Lombards and Venetians in Euboia 1205-1303”, *The Journal of Hellenic Studies*, VII, (1886): 309-352.
- Carile, A., “Partitio Terrarum Imperii Romanie”, *Studi Veneziani*, 7, 1965, 125-305.
- Constable, Olivia Remie, *Housing the Stranger in the Mediterranean World: Lodging and Travel in Late Antiquity and the Middle Ages*, New York: Cambridge University Press, 2003.
- Finlay, George, *A History of Greece: from its Conquest by Roman to the Present Time B. C. 146 to A. D. 1864, Vol IV*, Oxford: Oxford University Press, 1877.
- Fotheringham, J. K., “Genoa and the Fourth Crusade”, *The English Historical Review*, Vol 25 No. 97, (1910): 26-57.
- Fotheringham, J. K., *Marco Sanudo Conqueror of the Archipelago*, Oxford: Clarendon Press, 1915.
- Gasparis, Charalambos, “The Period of the Venetian Rule on Crete: Breaks and Continuities during the Thirteenth Century”, içinde *Urbs Capta, The Fourth Crusade and its Consequences*, ed. Angeliki Laiou, 233-246. Paris: Lethielleux, 2005.

- Gertwage, Ruthy, "Venice's Policy towards the Ionian and Aegean Islands c. 1204-1423, *The International Journal of Maritime History* 1-20, (2014): 1-20.
- Grierson, Philip, "Hyperpyron", *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, Oxford University Press, Oxford 1991, 964-965.
- Grierson, Philip, "Manuelaton", *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, Oxford University Press, Oxford 1991, 1292.
- Heyd, W., *Yakındoğu Ticaret Tarihi*, çev. Enver Ziya Karal, Ankara: TTK Yayınları, 2000.
- Hodgson, F. C., *Venice in Thirteenth and Fourteenth Centuries*, London: George Allen&Sons, 1910.
- Jacoby, David, "Byzantine Crete in the Navigation and Trade Networks of Venice and Genoa", içinde *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, 517-540. Aldershot: Routledge, 2001.
- Jacoby, David, "The Venetian Presence in the Latin Empire of Constantinople (1204-1261): the Challenge of Feudalism and the Byzantine Inheritance", içinde *Byzantium, Latin Romania and the Mediterranean*, 141-201. Aldershot: Routledge 2001.
- Küçüksipahioğlu, Birsal, "Dördüncü Haçlı Seferi ve İstanbul'un Ele Geçirilmesi", içinde *Byzantium'dan Constantinopolis'e İstanbul Kuşatmaları*, ed. Murat Arslan – Turhan Kaçar, 335-348. İstanbul: İstanbul Araştırmaları Enstitüsü, 2017.
- Laiou, Angeliki E. ve Morrisson, Cecile, *The Byzantine Economy*, Cambridge: Cambridge University Press, 2007.
- Lane, Frederic C., *Venice A Maritime Republic*, London: The John Hopkins University Press, 1973.
- Longnon, Jean, "The Frankish States in Greece 1204-1311", içinde *A History of the Crusades, II*, ed. K. M. Setton, 235-274. London: The University of the Wisconsin Press, 1969.
- Madden, Thomas F., *Enrico Dandolo and the Rise of Venice*, Maryland: The John Hopkins University Press, 2003.
- Madden, Thomas F., *Venice A New History*, New York: Penguin Group, 2012.
- Miller, William, *The Latins in the Levant; A History of Frankish Greece 1204-1566*, New York: E. P. Dutton and Company, 1908.
- Nicol, Donald M., *Bizans ve Venedik; Diplomatik ve Kültürel İlişkiler Üzerine*, çev. Gül Çağalı Güven, İstanbul: Sabancı Üniversitesi Yayınları, 2000.
- Nicol, Donald M., *The Despotate of Epiros 1267-1479*, Cambridge: Cambridge University Press, 1984.
- Norwich, John Julius, *A History of Venice*, London: Penguin Books, 2003.
- Ostrogorsky, Georg, *Bizans Devleti Tarihi*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, 2011.
- Pryor, John H., *Akdeniz'de Coğrafya, Teknoloji ve Savaş; Araplar, Bizanslılar, Batılılar ve Türkler*, çev. Tunç Tayanç, İstanbul: Kitap Yayınevi, 2004.
- Robbert, Louise Buenger, "Venice and Crusades", içinde *A History of the Crusades Vol V*, ed. K. M. Setton, 379-451: London: University of Wisconsin Press, 1969.
- Runciman, Steven, *Haçlı Seferleri Tarihi III*, çev. Fikret Işıltan, Ankara: TTK Yayınları, 2019.
- Schilbach, Erich, "Litra", *The Oxford Dictionary of Byzantium II*, Oxford University Press, Oxford 1991, 1238.
- Setton, K. M., *The Papacy and the Levant 1204-1571 Vol I*, Philadelphia: The American Philosophical Society, 1976.

Wolff, Robert Lee, “The Latin Empire of Constantinople 1204-1261”, içinde *A History of the Crusades, II*, ed. K. M. Setton, 187-234. London: The University of Wisconsin Press, 1969.